

УДК 7.038.532:655.53

Г. Б. Листвак*Українська академія друкарства***РИСИ «КНИГИ ХУДОЖНИКА»
В СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ВИДАННЯХ**

Аналізується добірка сучасних українських видань. Визначаються риси, що дають можливість ідентифікувати їх як «книги художника» або наближені до них видання.

«Книга художника», видання, елемент, зміст, оформлення, поліграфічне виконання

У світі т. зв. «книги художника» (*artist's books*) — мистецькі витвори у формі книги, на які можна було натрапити переважно у виставковому просторі — вже давно й надійно зайняли свою нішу в просторі видавничому. Їх поширення зумовлене передусім тим, що «книга художника» є надзвичайно вдалою формою для втілення креативного задуму. Саме тому творчі люди з різних сфер діяльності вдаються (часто несвідомо) до «книги художника» як до багатовимірного засобу реалізації, здатного адаптувати будь-яку закладену тему і техніку виконання. І хоча книга — це винахід людства, який нічим замінити, її універсальна форма теж має певні обмеження. Отож творці «книги художника» шукають шляхи вдосконалення і розширення можливостей книги як такої.

Віднедавна на українському ринку теж почали з'являтися поки що поодинокі видання, які балансують на межі «книги художника» і запозичили у своїх мистецьких посестер незвичні підходи до компонування простору сторінки чи нетрадиційні матеріали. Для визначення цих рис «книги художника» та ступеня їх перенесення в опубліковану книгу (для тих випадків, коли видавнича версія книги була не оригіналом, а втіленням унікального проекту) було обрано п'ять видань серед тих, які вийшли у світ за останні кілька років. Це, передусім, видання, у яких вказано на безпосередній зв'язок із «книгою художника», або ж ті, що мають певну «артистичну» передісторію.

Злобіна Т., Міросєдіна О. Фемінізм is... / zumka, mirosedina. — Кам'янець-Подільський, 2008. — 42+2 с. — 800 пр.

Це видання формату 60x84/16, в палітурці 7-го типу без відстава, зі «своїм» форзацом, скріплене «гребінцем»; встановлена видавцем ціна — 30 грн. Книга є набором із 20 повноколірних аркушів, кожен з яких можна відірвати по лінії перфорації і отримати листівку.

Видання «Фемінізм is...» — це третє втілення однойменного проекту. Йому передували іміджеві листівки мережі ресторанів та авторська книга в єдиному примірнику, експонована на виставці «Книжковий обід» у 2008 році [5, с. 29].

«Фемінізм is...» визначають як «сувенірне друковане видання» [1], «експериментальний художній проект». На звороті палітурки зазначено

«*feminist art book*». Проект має на меті поширити основні феміністичні ідеї у простій, популярній формі, тому короткі, як слогани, вислови українською і англійською проілюстровані у стилі коміксів «*Love is...*». Щоправда, навіть така невелика кількість тексту все ще потребує певного редакторського опрацювання (наприклад, «*тошнить від Попелюшки*», «*в групі по карате*» тощо).

Книга має очевидні поліграфічні недоліки: відсутність відстава в оправі, книжковий блок скріплено т. зв. «гребінцем», покритим лише німецьким палітурним матеріалом. Це, звісно, зумовлено бажанням створити незвичайну конструкцію, але експеримент вдавнявся нефаховий. Крім того, палітурка zdeформована і не має належного естетичного вигляду, що, однак, може стосуватися не всього накладу видання. Так, попри наявність закладеної оригінальної та яскравої концепції та «артистичну» передісторію, видавничий проект «Фемінізм is...» за конструктивним втіленням не дотягує до рівня «книги художника».

Кишенькові речі / авт. тексту К. Галицька ; худ. А. Русакова. — К. : Glowberry books ; Артбук, 2009. — 40 с. — ISBN 978-966-1545-05-1.

Книга нестандартного квадратного формату 20x20 см в обкладинці типу 1 з вибірковою лакуванням, скріплена дротом, на крейдованому папері, вийшла у світ паралельними виданнями українською і російською мовами, видавничая ціна 40 грн.

До списку обраних для аналізу видань книга потрапила передусім через нетипове компоновання шпальти та тісне поєднання текстів і зображень. А серед творчих зацікавлень художниці-ілюстратора Анни Русакової є й «книга художника». До того ж «Кишенькові речі» вийшли у світ за сприяння видавництва «Артбук», чия красномовна назва й окремі видання теж свідчать про причетність до цього напрямку.

За визначенням видавців, це «книга для усіх, кому подобається розглядати красу в деталях. Історія у малюнках, малюнки з історією» [4]. «Кишенькові речі» розкривають оригінальну тему в коротких, дотепно написаних текстах, які, однак, потребують кращого редакторського і коректорського опрацювання (зокрема, тому що український текст є перекладом з російської).

Ілюстративний матеріал виконаний у стриманій кольоровій гамі з синіми та коричневими акцентами. Це збагачені підписами пізнавальні схеми (гумор яких часто зрозуміліший дорослому читачеві), паттерни з предметів, цікаві деталі. Для дітей у виданні відведено сторінки з саморобками: янголом-вигиналкою та журавлем-орігамі. Характерно, що зворот обкладинки теж задрукований, чим створюється завершений образ книги. Заголовкові та надзаголовкові дані «Кишенькових речей» оформлені з використанням піктограм, зміст подано як візуалізована таблиця-меню. Загалом у цьому проекті віднайдено золоту середину між оригінальністю задуми й обмеженнями видавничого втілення.

Рукавичка : українська народна казка / ідея, макет та граф. опрацювання Р. Романишин, А. Лесів ; Творча майстерня «Аграфка». — Тернопіль : Навчальна книга — Богдан, 2011. — 24 с. — 1000 пр. — ISBN 978-966-10-2070-1.

Книга формату 29x21 см в палітурці типу 7 з лясе, в хутрянному футлярі з віконечком; видавнича ціна 129 грн.

Прототип «Рукавички» (а точніше, її 40 авторських примірників) трохи відрізнявся від видавничої версії: мав всього 22 сторінки, «свій» форзац, повстяний футляр і зшитий уручну блок. «Рукавичка», яка побачила світ у видавництві «Навчальна книга — Богдан», вже мала задруковані форзаці, додатковий розворот і плакат-розмальовку «Розмалюй рукавичку» в кишенці на форзаці. А невдовзі книга отримала престижні нагороди: гран-прі на конкурсі «Найкраща книга Львівського міжнародного дитячого фестивалю» та «Почесну відзнаку ВІВ видавцеві» на бісеналі ілюстрації «ВІВ 2011» (Словаччина).

Учасники творчої майстерні «Аграфка» використали народний текст казки й інтерпретували його в сучасному динамічному і яскравому стилі, означивши свій проект як «*артбук*» [7]. Ключовим образом видання є рукавичка, незмінно присутня майже на усіх розворотах книги. Казкові персонажі створені з простих геометричних форм і заповнені в'язаною текстурою. Текст складено фактурною гарнітурою, причому її ж використано на прикінцевій сторінці видання для збереження цілісності образу. Цікавим рішенням є використання піктограм на позначення кожного з персонажів у розмові. Дотепними деталями стала будинкова книга і схема рукавички в розрізі (повторена на розмальовці).

Як недолік можна назвати слабку контрастність друку у виданні (порівняно з авторським накладом, створеним засобами оперативної поліграфії). Загалом же поліграфічне виконання «Рукавички» цілком відповідає вимогам. А сам проект може бути знаковим прикладом перевірення ексклюзивної авторської книги у видання.

Осадко Г. В., Шевченко О. С. Лаванда & Розмарин : поетично-кулінарний арт-бук / Г. В. Осадко, О. С. Шевченко. — Тернопіль : Навчальна книга — Богдан, 2011. — 96 с. — ISBN 978-966-10-2433-4.

Це видання малого формату 70x100/24 в обкладинці 3-го типу, надруковане на офсетному папері, з незшивним клейовим скріпленням, встановлена видавнича ціна — 17 грн.

За описом в анотації, «Лаванда & Розмарин» — це «*поетично-кулінарний арт-бук, настояний на густих пахоцях лаванди та розмарину*», що «*буде не лише окрасою Вашої бібліотеки, а й кухні*». Вірші двох поеток доповнені написаними від руки рецептами із використанням лаванди і розмарину. Видання має чітку дзеркальну концепцію: дві авторки, дві мови, дві збірки, дві приправи.

У збірці відчутне прагнення осучаснити і наблизити її до читацьких

запитів, зокрема у використанні трансліту в іменах авторок. Однак неформальні *oleksandra shevchenko & hanna osadko* на обкладинці та в надзаголовкових даних стають вже офіційними *Осадко Г. В.* і *Шевченко О. С.* в бібліографічному описі. А оскільки спільна поетична збірка є алігатом (в описі фігурують ще терміни «книга-перевертачка» та «бі-книга...»), то її точну назву теж годі встановити: в заголовкових даних «*Розмарин & Лаванда*», в анотації — «*Лаванда*» і «*Розмарин*» та навіть «*Лавандрин*».

З обох боків видання починається ідентичними «авантитулами», на яких розміщено елементи титулу, звороту титулу та прикінцевої сторінки. Розташування вихідних та випускних даних в алігатах завжди проблемне, але заводити читача в книгу через забарикадований чорний вхід — теж не найкращий варіант. І хоча на наступних сторінках знаходимо вдалі розпашні титули, перше враження від книги псується.

Графічне оформлення збірки виконано з використанням фотографій (колажів із зображень предметів, газетних вирізок, рукописів, старих фото). Щоправда, ілюстрації багато втратили через одноколірний друк. У відеопрезентації книжки на сайті видавництва [6] наведено оригінали знімків, зроблених для оформлення видання. Створені жовті та фіолетові кольорні акценти візуально збагатили б і підкреслили б концепцію збірки. Звісно, повноколірний друк суттєво позначиться на собівартості видання, ще й потребуватиме іншого гатунку паперу, але значно підвищить естетичний рівень.

Тому «*Лаванду & Розмарин*» можна назвати «артбуком економ-класу» в зручному форматі та з, безсумнівно, свіжим поглядом на видання поезії.

Іздрик. Underword : альбом / Іздрик Юрій Романович. — Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2011. — 160 с. — 3000 пр. — ISBN 978-966-14-1492-0.

Це видання формату 70x100/16 з альбомним спуском, повноколірним друком на крейдованому папері, в палітурці типу 7 з вибіркоvim лакуванням; видавнича ціна 83 грн.

В анотації до видання зазначено, що «*Іздрик знову пропонує нам концептуальну art-book, але цього разу барвисту, гламурну і цілком позбавлену дискурсу*». Прикінцева сторінка визначає «*Underword*» як літературно-художнє видання. А на звороті обкладинки читаємо, що «*Underword*» — *синтетичний проект, де авторські тексти, а також графіка й колаж об'єднані не так ідеєю чи сюжетом, як настрєм та специфічною оптикою автора*».

Таке зазвичай суперечливе для «книги художника» питання одноосібного авторства в «*Underword*» майже вирішене: Іздрик є автором текстів, колажів, більшості фотографій і навіть художнім редактором видання.

Текст «*Underword*'а», що складається з невеликих за обсягом прозових або поетичних фрагментів, укладено в чотири розділи: «*дитинство, школа*», «*родина, друзі*», «*drumtuamp inside*» та «*адреси, паролі*». Найявний навіть індивідуальний авторський словник («*глосарій 2*»), щоправда, поданий як один

із підрозділів. Помітна непогана редакторська та коректорська робота над текстом.

Шрифтове оформлення назви видання натякає на гру слів *underword* і *underworld*, а всі заголовки у книзі подані з малої літери. Для шпальт характерне вільне компоновання текстових та графічних елементів, акцентоване системою вертикальних і горизонтальних колонтитулів та колонцифр, заголовкових лінійок.

Ілюстративний матеріал — це колажі зі світлин та рисунків, створені графічним редактором. До недоліків видання належать хіба що пікселізація та замале розширення деяких зображень у колажах — подекуди зумисні й виправдані, іноді недоречні.

По суті, видавництво «Клуб сімейного дозвілля» випустило у світ максимально стандартну з погляду поліграфічного втілення «книгу художника», основна привабливість якої — у незвично оформленому контенті та харизмі і креативності автора.

Проведений вибірковий аналіз видань засвідчив, передусім, розмаїття термінів на позначення виду видання: від традиційних *альбому* чи *літературно-художнього видання* до *art book*, *art-book*, *артбука* чи *артбука*. Так, попри термінологічну невнормованість напряму «книги художника», видавці все ж намагаються вказати на незвичайне походження чи особливий статус книги. Крім того, перед видавцями «книг художника» чи наближених до них видань часто постає ще одна проблема — як повідомити про себе. Адже випускні та вихідні дані, логотип видавництва можуть не вписуватись у загальний візуальний образ книги, і такій інформації просто не знайдеться місця. Тому несподіване, *нестандартне* (але не випадкове) *розташування стандартних елементів у книзі* — одна з рис «книги художника». Таке прагнення до неформальності, до руйнування усталених норм спонукає експериментувати і часто підводить до вдалих видавничих знахідок (наприклад, зазначення ніку чи прізвиська замість імені автора). Проте модифікування елементів науково-довідкового апарата (хаотична пагінація, несподівані колонтитули і колонцифри, «зміст-таблиця») може у майбутньому стати поштовхом до його вдосконалення у традиційних виданнях.

Історично склалося так, що однією із визначальних ознак «книги художника» є *видозміна конструкції книги* (або хоча б її спроба). Так само й *наявність додаткових конструктивних елементів*, більшість із яких, правда, типові для книжки-іграшки: футляри, закладки, наклейки, вставки, витинанки, рухомі деталі тощо. Знаходимо ці риси і в аналізованих книгах.

Для текстуального контенту обраних видань (до речі, виключно художнього стилю) характерна фрагментарність і лаконічність. Для оформлення властиве часте *використання техніки колажу, шрифтове акцентування, використання текстових елементів як графічних засобів*.

Майже всі обрані для аналізу видання демонструють винахідливий компроміс між оригінальністю і доступністю, між стандартними вимогами і творчим підходом. Насамкінець напрошується логічний висновок, що статус «книги художника» потребує не лише набору певних властивостей, а й потребує високого рівня культури видання.

Все, що ви хотіли дізнатись про фемінізм, але боялись запитати : [Електронний варіант]. — 2011. — Режим доступу: <http://feminism-is.livejournal.com>. 2. Денисенко А. Художник як співавтор [Електронний варіант] / А. Денисенко // ЛітАкцент — світ сучасної літератури. — 2011. — Режим доступу: <http://litakcent.com/2011/09/13/hudozhnyk-jak-spivavtor>. 3. Злобіна Т. Графіка на дотик / Т. Злобіна // Образотворче мистецтво. — 2008. — № 4 (68). — С. 98–99. 4. Кишенькові речі [Електронний варіант] // Glowberry books. — 2011. — Режим доступу: <http://www.glowberrybooks.com/ua/books/details/the-little-things-of-life>. 5. Книжковий обід 07/08 = Book lunch 07/08 : [каталог виставки] // Інститут духовних цінностей ; Центр сучасного мистецтва при НаУКМА. — К., 2008. — 52 с. 6. Лаванда & Розмарин. Поетично-кулінарний арт-бук [Електронний варіант] // Навчальна книга — Богдан. — 2011. — Режим доступу: http://www.bohdan-books.com/catalog/book_298_3397. 7. Рукавичка (українська народна казка) [Електронний варіант] // Творча майстерня «Аграфка». — 2011. — Режим доступу: <http://agrafkastudio.com/index.php?artid=1315397349&lang=ukr>. 8. Ю. Іздрік Underword [Електронний варіант] / Ю. Іздрік // Книжковий Клуб. Інтернет-магазин. — 2011. — Режим доступу: <http://www.bookclub.ua/ukr/catalog/books/pop/product.html?id=17225>. 9. Bodman S. Artists' Books: Creative Production and Marketing / Sarah Bodman. — Bristol : Impact Press, 2007. — 67 p. 10. Drucker J. The Century of Artists' Books / J. Drucker. — New York City : Granary Books, 2004. — 378 p. 11. Penner G. Discovering Artists Books: The art, the artists and the issues [Електронний ресурс] : research paper / G. Penner. — 2000. — Режим доступу : <http://gwenjpenner.com/publications/index.php>. 12. Smith K. Structure of the Visual Book : Book 95 / Keith A. Smith. — The Expanded Fourth Edition, second printing. — New York : keith smith BOOKS, 2005. — 432 p.

ЧЕРТЫ «КНИГИ ХУДОЖНИКА» В СОВРЕМЕННЫХ УКРАИНСКИХ ИЗДАНИЯХ

Проанализировано подборку современных украинских изданий. Определены черты, которые дают возможность идентифицировать их как «книги художника» или приближенные к ним издания.

ARTIST'S BOOK FEATURES IN CONTEMPORARY UKRAINIAN EDITIONS

The selection of contemporary Ukrainian editions is analyzed. There are detected features that enable to identify them as artist's books or similar publications.

Стаття надійшла 01.12.2011

УДК 93/94

О. М. Василюшин*Українська академія друкарства***КИРИЛО ОСЬМАК: ДО ІСТОРІЇ ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ
ЗА СОБОРНІСТЬ УКРАЇНИ (В КОНТЕКСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ
«ВИДАТНІ НАДДНІПРЯНЦІ І ГАЛИЧИНА»)**

На основі автобіографічних даних здійснено спробу аналізу ролі Галичини в житті Кирила Осьмака і навпаки — його впливу на розвиток та історію краю.

Президент, Центральна Рада, УГВР, заслання, ОУН, УПА, націоналісти

«Обставини тяжкі, зла навколо надміру. Проте незламно вірю, що правда переборе, хоч і з великими зусиллями!». Ці слова належать людині, про яку варто пам'ятати хоча б тому, що їй вдалося вижити! Пережити не одну особисту трагедію (втрату дітей та дружини), три арешти і 25 років ув'язнення та не скоритись долі...

Учасник національно-визвольної боротьби, президент Української Головної Визвольної Ради, член Центральної Ради, агроном, організатор кооперативів — Кирило Іванович Осьмак (псевдо — «Псельський», «Горянський») народився 27 квітня (9 травня) 1890 р. на Полтавщині в м. Шишаки Миргородського повіту. Батько, Осьмак Іван Юхимович, походив з міщан Курської губернії; мати, Власенко Тетяна Андріївна, козацького роду. Родина Осьмаків була багатодітною: наймолодший Кирило був п'ятою дитиною в сім'ї (страші брати — Гаврило, Олександр, Феодосій і Максим, а ще сестра Анна). Три дівчинки і два хлопчика, які народилися раніше, померли від епідемії тифу. Батько, будучи письменним (передплачував газети), прагнув дати освіту дітям. Тож Кирило після закінчення Шишацької народної школи навчався в повітовій школі у Миргороді (1902–1906 рр.), а потім — у Полтавському реальному училищі (1908–1910 рр.).

Вищу освіту здобув у Московському сільськогосподарському інституті (1910–1916 рр.). Студентську виробничу практику проходив на Волині (1911 р.), Катеринославщині (Дніпропетровська обл.) і Кубані (1912 р.), тоді знову на Волині (1913 р.) і в Сибіру (1914 р.). Відбуваючи практику, він вдосконалював не лише свої агрономічні знання, але й збирав народні сільськогосподарські терміни з живих уст. Цікаво, що молодий студент співпрацював з журналом «Украинская жизнь» (Москва), який редагував ще тоді маловідомий громадський діяч і публіцист Симон Петлюра, а також писав у часописі «Рілля» (Київ).

Кирило рано включився в революційну діяльність. Ще студентом серед своїх товаришів він поширював нелегальну літературу соціалістичного змісту, за що в 1911 р. був висланий в адміністративному порядку за межі Московської губернії (розпорядженням Московського градоначальника).

У квітні 1914 р. К. Осьмак вступив до Московського музично-драматичного гуртка «Кобзар», утвореного студентами-українцями, але через